

BETON

KULTURNO PROPAGANDNI KOMPLET BR. 115, GOD. V, BEOGRAD, UTORAK, 20. SEPTEMBAR 2011.

Redakcija: Miloš Živanović, Saša Ilić, Tomislav Marković, Saša Čirić; Font Mechanical: Marko Milanković; E-mail: beton@danas.rs, redakcija@elektrobeton.net; www.elektrobeton.net; Sledeći broj izlazi 18. oktobra

UVODNA REČ

Zakočenost svih procesa karakteristična je za Srbiju. Vreme uglavnom stoji, a pitanja od pre dva veka lagano dolaze na red. Pitanje Kosova važnije je od bilo kog individualnog, građanskog ili manjinskog prava, a tranzicija se sprovodi u skladu sa partikularnim interesima političkih elita i svetskih partnera koji mogu doprineti rešavanju *kosovskog problema*. Stoga diplomate poput Konuzina i Montgomerija jedini mogu priskrbiti za sebe sve slobode. U pozadini *kosovskog desktopa* događa se rapidno osiromašenje države i društva, enormno visoka stopa nezaposlenosti, univerzitet među najgorima na svetu, prezaduženost visoka a scenariji Argentine i Grčke na vidiku. Civilni sektor u proteklih dvadeset godina nije uspeo da artikulise alternativnu politiku. Stoga je ovaj broj **Betona** posvećen problemu „nedovršene“ tranzicije, krize i pitanju konstituisanja leveice. Uredili su ga Igor Štiks i Srećko Horvat. Hvala svima koji su se odazvali pozivu za učešće u realizaciji ovog broja.

Redakcija **Betona**

SADRŽAJ / KAZALO

Srećko Horvat&Igor Štiks:
Dobrodošli u pustinju tranzicije

Toni Prug:
Direktna demokratija

Intervju sa Dejvidom Harvijem:
Gradovi i građani

Boris Kanzleiter&Ana Veselinović:
Levica na Balkanu

Pišu: Srećko Horvat & Igor Štiks

DOBRODOŠLI U PUSTINJU TRANZICIJE

INDIJANERI PRIHAJAJO!

Na početku velikih antivladinih protesta u Hrvatskoj u martu, ministar unutrašnjih poslova i bivši šef obaveštajne službe Tomislav Karamarko opisao je demonstrante kao „Indijance“. Nameralavao je da tom kvalifikacijom obezvredi demonstrante, opisujući ih kao šareni karneval politički beznačajnih aktera. Ova neočekivana omaška ne samo da se okrenula protiv samog ministra – demonstranti su prisvojili uvredu i pretvorili je u satirično oružje protiv vlade, tako da su kasnije mnogi počeli da govore o „Indijanskoj revoluciji“ – već je razotkrila i suštinu današnjih istočnoevropskih, a posebno balkanskih nevolja. Uprkos demokratskim obećanjima 1989. i konačnom dolasku „kraja istorije“, postsocijalistički građani, ti „Indijanci“ „Divljeg istoka“, danas uglavnom osećaju da su isključeni iz procesa donošenja odluka: većina izbora se pokazala kao jedva nešto više od pre raspodele pozicija unutar iste političke oligarhije bez ozbiljnih razlika u političkim programima ili retorici. Mnogi su izgubili posao (tokom kampanja „privatizacije“) ili su im se pogoršali uslovi rada, a penzije isparile; većina zajemčenih društvenih pogodnosti (poput besplatnog obrazovanja ili zdravstvene zaštite) postepeno je nestala. Uz sve to, građani su veoma zaduženi, a novac duguju bankama u stranom vlasništvu koje su se raširile Balkanom i koje kontrolišu čitav njegov finansijski sektor. Posle niza pustošućih ratova širom bivše Jugoslavije, koji su odneli do 130 000 života, „demokratsko obećanje“ ni po drugi put nije bilo ispunjeno nakon kraja autoritarnih vladavina Slobodana Miloševića i Franje Tuđmana, 2000. godine. Poslednja decenija donela je još jedan talas siromašenja, kojim su ovog puta upravljale „evro-kompatibilne“ elite, spremne da sprovedu dalje neoliberalne reforme prikazane kao nužan deo procesa priključivanja Evropskoj uniji.

TRANZICIJA? KUDA I DO KADA?

Nakon 1989, rasturanje ostataka socijalističke države bilo je opravdavano zahtevima za brzu redukciju sveprisutnog (a ponegde totalitarnog) državnog aparata. Taj proces je obično uključivao ukidanje postojećih mreža socijalne zaštite, kao i privatizaciju (koja se najčešće pretvarala u pljačkanje društvenih i državnih dobara) ili potpunu korupciju onoga što je od aparata preostalo. Konačni rezultat je niz država koje se danas smatraju „slabima“. Evropska unija, zajedno sa nekoliko međunarodnih organizacija kakve su STO i MMF, davala je prednost neoliberalnoj paradigmi privatizacije, deregulacije i slobodnog tržišta u okviru minimalne države. Ti internacionalni arbitri su, zauzvrat, poslužili kao spoljni

eurozine
KPK Beton je član Eurozine medijske mreže

↑ Ilustracije u broju: Nikola Korac ↓

izvor legitimizacije za lokalne političke elite uključene u grablji-vački projekat preuzimanja postojećih državnih resursa i lova na imetak građana uopšte uzev. Tamo gde je tranzicija išla ruku pod ruku sa ratom, ovo preuzimanje bogatstva nailazilo je na slab otpor. Nacionalistički diskurs pomogao je ovim lokalnim elitama da preusmere kapital, ranije u vlasništvu društva ili države, u privatne ruke – njihove vlastite, ili ruke onih koji su im bili odani – čime su po završetku rata stekle ogromnu ekonomsku, društvenu i političku prednost. Kada se prašina konačno slegla, obični gra-

đani zatekli su se ne samo u razorenoj zemlji, već i praznih džepova i bez stare mreže socijalne zaštite.

„Nacionalno pitanje“ je opasno i iznova otvoreno preispitivanjem totaliteta komunističkog institucionalnog nasleđa, kao što se videlo na primeru bivše Jugoslavije i nekih delova bivšeg Sovjetskog Saveza, poput Čečenije, Gruzije, Jermenije, Azerbejdžana ili Moldavije. U praksi je to značilo da se institucionalizovane etnonacionalne grupe preobražavaju u rivale čije su grabljive elite žudele da preuzmu i kontrolišu što više resursa kako bi stekle bolji položaj u „igri tranzicije“. Priča o „etničkim sukobima“, zapo-

četa inkorporiranjem Istočne Evrope u kapitalističku ekonomiju pod dominacijom Zapada, koja je aktivirala postojeće etno-teritorijalne institucionalne dogovore, još nije napisana. Do sada smo uglavnom čitali o poslasticama, ne pitajući se kako su lokalni politički preduzetnici videli odnose između svojih etničkih grupa, teritorija i ekonomske eksploatacije i razmene sa Zapadom. Ako je etno-politika postala jedini verodostojni izvor političkih prilika, i jedini način da se moć zadrži ili prigrabi, ne iznenađuje što je u multietničkom okruženju bivših socijalističkih federacija neposredna posledica bio tzv. „međuetnički“ sukob kojim su upravljale same političke elite.

Proces pretvaranja bivših socijalističkih država u liberalne demokratije i ekonomije slobodnog tržišta (po svemu sudeći, sijamske blizance nove ere) nazvan je, kao što je opšte poznato, „tranzicija“, čime je u javni i politički diskurs uvedena kvazibiblijska konotacija stupanja u „zemlju izobilja“ posle oko četiri decenije ropstva. Iako su liberalne demokratske prakse uvedene odmah posle 1989, zajedno sa politikom slobodnog tržišta u ranim devedesetim godinama dvadesetog veka, Tranzicija se pretvorila u beskonačan proces. Njeni „varijeteti“ proizveli su neverovatnu količinu intelektualnog rada, od izveštavanja o njoj do brda naučnih proizvoda u koje spada na stotine doktorskih disertacija, novoosnovanih odseka i katedri, čiji je cilj da izučavaju ovaj kolosalni preobražaj. A čak i danas, dvadeset godina kasnije, čujemo da Tranzicija nije okončana. Lutanju po pustinji kao da nema kraja.

Uprkos retorici nedovršenosti (srodnoj retorici o nedovršenoj modernizaciji Trećeg sveta), možemo primetiti da slobodno tržište neometano vlada; postsocijalistička Istočna Evropa u potpunosti je inkorporirana u kapitalistički svet, sa poluperiferijskom ulogom. U praksi ovo znači da je jeftina i visoko obrazovana radna snaga raspoloživa u blizini kapitalističkog jezgra i da postoji takoreći totalna ekonomska zavisnost od jezgra i njegovih multinacionalnih banaka i korporacija, i konačno, nagomilavanje dugova. Sa političke strane, formalno postoje liberalno-demokratske procedure. Uprkos tome, predstava o nedovršenoj tranziciji i dalje vlada komentarima u medijima i akademskim diskursom, a političke elite je koriste kako bi opravdale još jedan talas privatizacije. Kao da se niko ne usuđuje reći da je „tranzicija“ značila upravo dovodenje ovih država u stanje prilično surovog kapitalizma (što je reč koju „tranzitolozi“ retko koriste). U tom pogledu, Tranzicija kao takva odavno je završena. Više nema ničeg prema čemu bi se moglo biti „u tranzitu“. Po našem mišljenju, čini se da postoje dva glavna razloga iza retorike nedovršene tranzicije: izbegavanje potpunog suočavanja sa poslasticama Tranzicije i očuvanje diskursa i odnosa dominacije *vis-à-vis* bivših socijalističkih država. Jedna od temeljnih pretpostavki veće tranzicije jeste, stoga, „potreba“ za tutorstvom i nadzorom.

Posmatrači često ističu još jedan tranzicijski fenomen, naime pojavu „nostalgije za komunizmom“. Politički aseptična *Goodbye, Lenin* nostalgija često se posmatra sa opštom simpatijom, dok anketa koja pokazuje da skoro 61% Rumuna smatra da je život bio bolji pod Čaušeskim nailazi na snažno neodobravanje, čak razočaranje. Strasni liberali mogli bi ukazati na to da je u pitanju priča o „misirskim loncima s mesom“: „robovi“ su uvek nostalgичni za svojim tiranima (umesto da budu srećni što su „slobodni“), uprkos činjenici da su nadomak „obećane zemlje“. Čitanje „nostalgije“ kao izražene „želje“ da se čarolijom vrati državni socijalistički režim – kao da iko nudi tu alternativu – predstavlja izbegavanje pitanja koja se kuva u ovih

Piše: Toni Prug

DIREKTNA DEMOKRACIJA

Od protesta do šire političke borbe

Kada u najvećoj političko-ekonomskoj sili svijeta 45 od 312 miliona ljudi prima socijalnu pomoć za hranu, a još k tome veliki broj istih radi tj. od plaće se ne mogu prehraniti, kada se maksimalna dužina primanja pomoći za nezaposlenost nekoliko godina za redom produžuje u nedogled, čini se logično da je ekonomska kriza centralni uzrok vala prosvjeda koji se pojavljuju na gotovo svim kontinentima. Od studentskih pobuna koje se redaju još od 2009. (trenutno su najveći protesti u Čileu), preko arapskog proljeća 2011, do Grčke, Španjolske, SAD-a, Izraela... svijet su zapljusnuli valovi masovnih protesta u kojima se traži više ekonomske pravde i demokratije. U Hrvatskoj smo također vidjeli prve značajnije masovne prosvjede od pada socijalizma, dok su u Engleskoj zadnju godinu svako nekoliko mjeseci na različite načine protestirali studenti, veliki sindikati i siromašni slojevi mladih. Velika većina prosvjeda i pobuna su bili eksplicitno protiv neke od neoliberalnih ekonomskih mjera, no iznenađujuće veliki broj je imao direktno demokratsku političku crtu. Trgovci su iskorišteni za podizanje privremenih naselja u kojima je narod raspravljao i glasanjem ili konsenzusom odlučivao na licu mjesta. Radne grupe i plenumi su oformljivani po potrebi, priključiti se mogao tko je htio, dok nitko nije imao pravo govoriti u ime svih. Neke su pobune bile i protiv zastupničkog parlamentarizma koji se više ne drži demokratskim, dok je orga-

niziranje kroz direktno demokratske metode i direktnu akciju izvedeno bez vođa opozicijskih političkih partija, NGO-a ili sindikata. Ovaj posljednji aspekt najviše je zatekao vladajuće političke elite. Suočeni samo sa samoorganiziranim pobunjenim narodom; pregovaranje iza zatvorenih vrata, negativna kampanja protiv vođa i vodećih organizacije, ili potkupljivanje istih od strane vlasti i stranih zainteresiranih država nije moguće.

BORBA PROTIV KAPITALISTIČKOG PARLAMENTARIZMA

Bez obzira na ohrabrujuće dizanje, najčešće samoorganiziranog, naroda širom svijeta, dugoročno, isti elementi samoorganiziranja koji prosvjednicima i pobunjenicima u ranoj fazi daju

osećanja. Zašto ljudi smatraju da su danas politički nemoćni i ekonomski opljačkani i podjarmljeni? Zašto i kada su liberalna demokratija i kapitalistička ekonomija slobodnog tržišta krenuli pogrešnim putem – da li je postojala ijedna druga mogućnost? – i zašto ne biva bolje? Budući da „nostalgija za komunizmom“ ne proizvodi nikakav politički pokret ili program, odgovor se mora potražiti u široko rasprostranjenom osećanju da nešto nije kako valja u novom sistemu i da bi to trebalo izmeniti u skladu sa idealima koji su stajali iza štedre socijalne politike bivših komunističkih država. Slovenački sociolog Mitja Velikonja u svojoj studiji o „Tito-stalgiji“ prikazuje dve struje nostalgije za komunizmom: pasivnu, orijentisanu ka negovanju simboličkog nasleđa starog sistema, i aktivnu nostalgiju, onu koja pokušava da kritički posmatra sadašnju stvarnost kroz prizmu neospornih komunističkih dostignuća u ekonomskoj i socijalnoj emancipaciji masa tokom dvadesetog veka. Oni koji ne mogu ili ne žele da priznaju ova osećanja previđaju porast nezadovoljstva i društvenih zahteva koji dovode u pitanje Tranziciju i kao proces reforme i kao teleološki-ideološki konstrukt dominacije.

EVROPSKA UNIJA: NAGRADA, NADZOR I KAZNA

Evropska unija je vodeći protagonista istočnoevropske tranzicije; prema Kopenhaškim kriterijumima iz 1993, ona bi trebalo da obrazuje, nadzire i kažnjava dok istovremeno nudi članstvo u EU kao nagradu na kraju neravnog puta Tranzicije, gde čekaju, bar prema priči, demokratsko i ekonomsko obilje. Međutim, stvarnost je uništila bajku: čak i kada je cilj konačno dosegnut, obećanje nije sasvim održano: sve osim tri države „stare“ Evrope istog časa su proglasile radna ograničenja za slobodno kretanje građana „nove“ Evrope, kršeći obećanje o ravnopravnom evropskom građanstvu za sve. Umesto slobodnog kretanja ljudi, postoji uglavnom slobodno kretanje kapitala. Nadalje, čak postoji potreba za daljim „nadziranjem“ „istočnobalkanskih“ zemalja čiji se građani (legalno takođe evropski državljani) često tretiraju kao građani drugog reda, kao što se nedavno pokazalo na primeru Rumuna (većinom Roma) koji su iz Francuske deportovani kao ilegalni stranci. Ekonomsko blagostanje nije postignuto, niti je demokratija procvetala.

Evropska unija je bila najmoćniji politički i ekonomski akter na postsocijalističkom Balkanu, čiji je politički pejzaž raznolik kao nijedan drugi u Evropi. Nigde *mission civilisatrice* Evropske unije nije tako očigledna kao na ovom poluostrvu. Iako je Sloveniju u potpunosti integrisala, EU „nadzire“ Rumuniju i Bugarsku koje su ozbiljno kritikovane i kažnjavane (posebno Bugarska, koja je izgubila milione u EU fondovima) zato što nisu bile u stanju da „uhvate korak“. Četiri godine nakon integracije, ove zemlje su teško pogođene ekonomskom krizom. EU ne samo da nadgleda zapadnobalkanske kandidate („pregovori“ su eufemizam za jednosmernu komunikaciju koja se svodi na jedva nešto više od „prevodi-iskopiraj“ operacija tokom prihvatanja *acquis communautaire*), već i zapravo održava dva protektorata (Bosna i Kosovo). EU je razvila različite pristupe: disciplinovanje i kažnjavanje članova (Rumunija i Bugarska), bilateralno pregovaranje o članstvu (Hrvatska i uskoro Crna Gora), kažnjavanje i nagrađivanje (Srbija i Albanija), upravljanje (Bosna), vladanje (Kosovo), i, konačno, ignorisanje (Makedonija, blokirana u raspravi oko imena sa Grčkom). Zajednički imenilac svih tih pristupa danas jeste Kriza ■

(Ovaj tekst je odlomak iz studije „Da li je Balkan novi Magreb“)

Prevela sa engleskog Tijana Tropin

prednost predstavljaju veliki problem za razvoj, širenje i konstruktivnu institucionalizaciju direktne demokratije. Vidjelo se to najbolje u Egiptu. Zauzeti veliki trg i postaviti šatore, kampirati dok vlast ne odluči otići efektno je način za pobunu, slično smo vidjeli i u desetinama gradova u Španjolskoj. No što kada vlada padne, kao u Egiptu? Ili, što da je vlada u Španjolskoj odlučila poslušati pobunjenike i za početak uvesti elemente direktne demokratije tako smanjujući utjecaj neoliberalnih korporacijskih lobija i utjecaja kapitala na državne odluke generalno? O tome se malo raspravlja i piše, mada raskorak (pogotovo u slučaju Egipta) između nezadovoljstva naroda i mogućnosti da se isti razvije u drugačiju, demokratskiju i ekonomski pravedniju vlast bode oči.

Direktna demokratija se najčešće povezuje sa referendumima, a primjer koji se koristi je Švicarska. Međutim, taj model je samo minijaturan produžetak predstavničkog liberalnog parlamentarizma. U njemu stanovništvo ima dodatnu mogućnost da glasa nekoliko puta godišnje o pitanjima za koja se izbore sami skupljanjem potpisa, ili koje im političari postavljaju. Elementi direktne demokratije su prisutni i u 27 država u SAD-u, pogotovo u Vermontu (cjelodnevni skupovi stanovnika jednom godišnje na kojima se raspravljaju prioriteti) i Californiji. No kada ovdje govorimo o direktnoj demokratiji, govorimo o neposrednoj upravi naroda u kojoj nema autonomnih, nikome odgovornih parlamentarnih predstavnika. Ako pogledamo cijeli zapadni svijet, našu istočnu Evropu, ili Arapske zemlje, sasvim je jasno da oni koji budu izabrani u parlament zastupaju svoje vlastite interese i interese krupnih kapitalista. Na izborima budu vidljive samo one grupe koji si osiguraju ogromne financije po-

trebne za plaćanje rada na kampanji i medijskih reklamiranja; masovni mediji su u rukama kapitalista i države koji služe kao njihova danonoćna propagandna mašina; na kraju svega izabrana strana baš ničim nije obavezna ispuniti ono što joj je stajalo u izbornom programu. Takav sistem možemo zvati demokratskim samo ako ga usporedimo sa apsolutističkim vladanjem monarha.

Na mikro razini, odlučivanje u firmama ili pojedinačnim državnim institucijama, praksa direktne demokracije nije teško zamisliva. Pobune studenata u Hrvatskoj od 2009. izvedene kroz plenum i radne grupe, te novi direktno demokratski sindikat Akademska Solidarnost su nam bliski i aktivni primjeri. I u samom kapitalizmu, čija je priroda da kontinuirano proizvodi nejednakosti te blokira uvođenje demokratskih procesa, postoje mnogobrojni manjinski primjeri demokracije na radnom mjestu kroz radničko suvlasništvo i zajedničko upravljanje firmama. No na makro razini (gradovi, regije, države) kritičari ga odbacuju kao neizvodivog i utopijskog.

Branitelji predstavničkog parlamentarnog sistema obično pitaju zašto se stanovništvo ne organizira u drugačije političke stranke. Jednostavan odgovor bi bio: zato što moraju prodavati svoju radnu sposobnost da bi živjeli. No to je samo djelomično točno. Detaljno dokumentirani primjeri mnogih država u Latinskoj Americi (Bolivija, Peru, Ekvador, Venezuela, Brazil) i Indiji (prvenstveno Kerala) pokazuju da je uvođenje direktno demokratskih praksi koje donosi više jednakosti i bolju kvalitetu života izvedivo na lokalnoj razini od strane anti-kapitalističkih političkih stranaka. Osim financija i pristupa masovnim medijima, glavni problem u našem post-SFRJ kontekstu jest nedostatak vjere u mogućnost postojanja političke stranke koja neće biti vođena privatnim interesima. Kada zakoni izabranim zastupnicima daju apsolutnu autonomiju, tako da ih nitko ne može za ništa držati odgovornim u toku mandata, kada se to u gotovo svim parlamentarnim sistemima i dešava, sumnje su itekako opravdane.

IZBORI SE ZA IZBOR

Zbog svega ovoga čini se da direktna demokracija mora nužno zadovoljiti dva kriterija. Prvo, da bi se ravnopravno omogućilo sudjelovanje svima, mora se izvesti preraspodjela društvenog bogatstva te onemogućiti diskriminacija. Drugo, da bi mogla učestvovati u borbi za vlastite ciljeve kroz postojeće kanale raspodjele političke moći ona mora pronaći način da kombinira razvoj direktne demokracije sa formom političke stranke. Osim internog direktnodemokratskog ustroja na svim razinama, ključno za takvu stranku jest da se pronađe legalni mehanizam s kojim bi svi koji dobiju na izborima bili prisiljeni sprovoditi odluke baze: idealno bi bilo da ih baza može bilo kada opozvati, da odgovaraju vlastitom materijalnom imovinom, ili nešto slično. Bez ulaska u izborne borbe, iz relativno ugodne političke pozicije vanjskih kritičara, gubi se na nekoliko fronta: gigantski društveni resursi kojima država raspolaže se ostavljaju simbiozi postojećih političkih elita i kapitalistima na raspolaganje u nedogled; simpatizerima se ne omogućava da na izborima daju svoj glas direktnoj demokraciji; gubi se mogućnost drastično većeg prisustva u medijima oko izbora, te se gubi mogućnost uključivanja novodobijenih simpatizera u rad.

U moru romantičnih oduševljenja izvanstranačkim aktivizmom i protestima koji na zapadu vlada među zagovarateljima direktne demokracije, lakše nam je zauzeti poziciju outsajdera koji političke stranke i izbore odbacuje kao neprikladan, neefikasan i nužno korumpirajući oblik borbe. No analiza povijesnih i trenutno postojećih napredaka ka ciljevima direktne demokracije dolazi upravo, i čini se gotovo isključivo, od borbe koja kombinira političke stranke i direktno demokratsku bazu. U Latinsko-američkim državama i dijelovima Indije porast materijalne jednakosti i ravnopravnosti desio se kroz hibridne modele stranaka i elemente direktne demokracije na lokalnom nivou. No s time se ne trebamo zadovoljiti. U malim državama poput naših direktna demokracija u čitavoj stranci na svim nivoima je od samog početka sasvim zamisliva i čini se izvediva (ako može elektronsko bankarstvo, elektronske burze roba, proizvodni opskrbni lanci... može i u politici).

Borbe radnika za osmosatno radno vrijeme pet dana u tjednu je bila duga i krvava. Švicarska je tek 1971. dala ženama pravo glasa, Kuwait 2005, a Ujedinjeni Arapski Emirati tek 2006. Demokracija, vladavina naroda, ne može postojati dok ne postoje uvjeti za kontinuirano ravnopravno sudjelovanje svih. Kapitalizam, vladavina privatnog bogatstva sitne manjine nad ogromnom većinom, te dužničko ropstvo kojem nas isti podvrgava, jest daleko najveća, ali ne i jedina, prepreka u borbi za direktnu demokraciju ■

Razgovarao: Igor Štiks

GRADOVI I GRAĐANI

Intervju sa Dejvidom Harvijem

Šta po vašem mišljenju danas znači biti građanin? Državljanstvo se generalno odnosi na države, ali većina stanovništva tih država svakako živi u gradovima.

Više volim da razložim tu ideju državljanstva. Oduvek sam mislio da gde god da odem, na neki način nosim koncept državljanstva sa sobom. Bez obzira na to gde sam i u kom gradu se nalazim, uvek sam se osećao građaninom tog grada. I rekao bih da je to zaista dobro osećanje, jer osećate da pripadate svuda. Bilo bi sjajno kad bi se gradovi proglasili slobodnim zonama i rekli, u osnovi, „svako ko dođe u ovaj grad je građanin ovog grada“. To bi mogao da bude način da upotrebimo kantovski koncept gostoprimitstva i kažemo „Dok ste ovde, vi ovde pripadate, ovde imate prava, ali takođe i obaveze“. Više mi se sviđa takav portabilni koncept nego onaj koji vam određuju pasoš i teritorija čije državljanstvo već imate. Mislim da su se neki gradovi proglasili gradovima ljudskih prava. U Francuskoj, ljudi koji nisu građani, recimo imigranti, i koji ne mogu da učestvuju na izborima na nacionalnom nivou, ipak mogu da glasaju na lokalnim izborima. Mislim da je to veoma dobra ideja. Ako ste određeno vreme bili stanovnik nekog mesta, automatski ćete biti u situaciji da glasate o

stvarima koje vas se tiču i bićete aktivni učesnik političkog procesa. Ovako bi se izbegli mnogi problemi koji sada postoje u toliko gradova, u kojima su grupe ljudi marginalizovane ekonomski i politički, a ponekad se, čini mi se, osećaju i otuđenim iz prostora. To stvara svakovrsne socijalne probleme i moglo bi da bude prevaziđeno odlukom gradskih administracija da se otvore za koncept automatskog državljanstva za svakog ko dođe, za automatsku dobrodošlicu – i ovde ne mislim na dobrodošlicu za turiste – tako što će jednostavno reći: „Da, vi ste deo gradskog miljea i imate prava i obaveze koji su sa time povezani.“

Urbani prostor je politički prostor par excellence. Ali, kako ističete u svojim radovima, to je istovremeno i mesto isključivanja i mesto velikog emancipatorskog potencijala. Kako biste odredili značaj urbanog prostora u savremenoj, modernoj politici?

Mislim da nam predstoji borba oko otvaranja urbanog prostora za politički aktivizam. Mi u Njujorku imamo tu užasnu okolnost da kada se zatraži dozvola za održavanje skupa, vlasti mogu tri sedmice da razmišljaju pre nego što odluče da li će izdati dozvolu ili neće. Kada smo hteli da organizujemo veliki skup u Central parku, odgovor je bio „ne“, jer bismo mogli da ugrozimo travnjak u parku. Naša reakcija je bila: „Kako to da ste papi dozvolili da održi misu u parku, a ovo ne možete da odobrite?“ Otvaranje prostora je veliko pitanje. Čak i kada su nam skupovi i marševi u Njujorku dozvoljeni, tu su famozni kordoni, kao i u Londonu, ljudi su zarobljeni među barijerama, ne možete da izađete, ograđeni ste. To mi izgleda kao realna politička opasnost. Koncept javnog prostora je naročito zanimljiva tema u vezi sa gradovima. Veliki deo prostora u jednom gradu je praktično pod

državnom kontrolom, ali javnost tu nema pristup. Tako da, iako je javni prostor, ipak nije javni. Recimo, upotreba školskog prostora za politički skup ili nešto slično zahtevala bi mnogobrojne različite pregovore, naročito za političku organizaciju. Imali biste ogroman posao pred sobom, da otvorite taj prostor i održite politički miting u državnoj školi. Kad dođemo do ovakvih stvari, rekao bih da nema javnog prostora u gradovima. Ima puno javnog prostora, ali je on uvek regulisan, tako da je otvaranje tog javnog prostora za javnu upotrebu jedno od najvećih poprišta. Naravno, ulica je oduvek bila jedan od najznačajnijih otvorenih prostora za politički aktivizam, ali taj značaj je umanjen, iz očiglednih razloga, umanjen je kada je automobil stupio na ulicu. Kvalitet javnog prostora je značajan faktor koji treba razmotriti. Jedno od pitanja kojima se društveni pokreti bave je upravo stvaranje novih prostora na kojima se javni događaji mogu organizovati, a ne samo odbrana postojećeg javnog prostora. Borba oko koncepta javnog prostora, regulacija javnog prostora – to je polja sukoba za urbani život i urbano življenje.

Rat u bivšoj Jugoslaviji imao je tu dimenziju uništenja ljudskog prostora, naročito gradova. Naj(ne)slavnija je četvorogodišnja opsada Sarajeva, najduža zabeležena opsada u modernoj istoriji. To

je u mnogo aspekata bio rat protiv civilnog stanovništva, koji je ciljano uništavao urbani prostor. Čuveni beogradski arhitekta Bogdan Bogdanović rekao je da taj rat nije moguće svesti na etnički sukob i da je to rat u osnovi vođen protiv gradova. U ovakvoj interpretaciji, to je bio rat ruralnih područja i njihovih koncepcija etničke čistote protiv grada kao mešavine. Šta mislite o tome?

Postoji duga istorija shvatanja grada kao kosmopolitskog prostora, što je velika pretnja etničkom nacionalnom identitetu. U vreme nacizma bilo je mnogo anti-urbanih sentimenata. U Sjedinjenim državama postoji jaka tradicija anti-urbanizma, koja se temelji na opoziciji ruralne, džefersonovske demokratije i gradske mehaničke politike, koja je predstavljena kao korumpirana i zla. Grad je uvek imao taj imaginarni aspekt, svetački i božanski – kao u predstavi božjeg grada – ali je takođe i Vavilon. Nasuprot tome nalazimo zamišljenu seosku idilu koja je na neki način autentična i čista, osim ako ne živite u takvom mestu, jer onda vidite da nije ni autentično ni čisto. Ali to je jedna od onih mitoloških stvari koje se politički iskoriste. U mnogim delovima sveta razlika između grada i sela, ili urbanog i ruralnog, zapravo se izgubila. Ruralna područja su skoro potpuno apsorbovana u urbani život i ruralno je u

osnovi postalo utočište za ljude koji za vikend odu na porodično imanje, ili tako nešto. Ta distinkcija se raspada i u mnogim društvima, u britanskom svakako, postoji interes za ruralno, ali on se odnosi na lov na lisice ili nešto slično, a ne na poljoprivredni način života kao nešto različito od života u gradu. Mislim da je ta razlika poništena, iako se još uvek mnogo toga mitološkog temelji na njoj. Nestala je i u većem delu Latinske Amerike, pretpostavljam da i na Balkanu brzo nestaje, ukoliko uopšte još uvek postoji.

Volim da koristim „pravo na grad“, jer ako bih koristio formalnu terminologiju i govorio o pravu na nejednaki geografski razvoj, niko ne bi razumeo o čemu govorim. Sa druge strane, koncept odnosa grada i državljanstva može da bude dobra osnova za stvaranje nečeg novog kao i za preispitivanje starog. Grad nosi brojne mogućnosti i zato volim da govorim o pravu na grad kao o političkom cilju. Ali to nikako ne znači isključivanje ljudi koji žive na periferiji. U stvari, volim da razmišljam u kategorijama metropolskih regija i bioregija, ako hoćete, sa gradovima koji su pozicionirani kao centri tih regija. Ali opet, „pravo na bioregiju“ ne zvuči kao dobar politički slogan ■

Preveo sa engleskog Miloš Živanović

Pišu: Boris Kanzleiter & Ana Veselinović
Rosa Luxemburg Stiftung, Beograd

LEVICA NA BALKANU?!

Odgovoriti na pitanje šta je levica na Balkanu nije lako iz najmanje dva razloga. Prvo, zato što je u široj javnosti termin „levica“ u velikoj meri delegitimisan i pogrešno tumačen i drugo, zato što savremena levica na Balkanu ne postoji kao konkretni i relevantni politički faktor, već samo kao potencijal.

Šta, dakle znači levica? Naravno postoje razne interpretacije, struje i tradicije u levim pokretima širom sveta. Iz naše perspektive, levica se u svom izvornom smislu oslanja na dve velike političke koncepcije koje su nastale tokom Francuske revolucije. To su ideje slobode i jednakih prava pojedinaca. Međutim za razliku od liberalizma, za levicu su, osim ovih, ključne i ideje solidarnosti, internacionalizma i socijalne pravde kao i borba za prevazilaženje klasnog društva. Iz leve političke perspektive sloboda individue je uslov za ostvarenje socijalne pravde, a socijalna pravda je uslov za individualnu slobodu, kako su Karl Marks i Fridrih Engels pisali u Komunističkom manifestu.

Iako je iz istorijske perspektive prilično jasno šta levica u idejnom i vrednosnom smislu znači, problematičnim su se pokazale leve političke prakse. Najveći fijasko levica je doživela u Istočnoj Evropi. Pokušaj boljševika da u Rusiji revolucijom stvore socijalističko društvo pretvorio se u autoritarni i represivni državni sistem koji se posle Drugog svetskog rata proširio u Istočnoj Evropi i Aziji. Međutim i zapadnoevropskoj levisci se ima dosta toga zameriti. Mada je u velikoj meri dala doprinos procesima demokratizacije društva i poboljšanju socijalnog položaja radnika i drugih obespravljenih grupa, zapadna levica ipak nije bila u stanju da pokrene i iznese sistemsku promenu društva. Možda je njena najveća greška što se kroz „socijaldemokratizaciju“ integrisala u dominantni politički sistem i, u jednom istorijskom trenutku postala glavni faktor modernizacije kapitalizma.

Međutim, dvadeset godina posle sloma državnog socijalizma postaje sve jasnije da, sad već globalni kapitalistički sistem ne može da pruži pozitivne ekonomske, socijalne niti demokratske perspektive nigde u svetu. Naprotiv, neoliberalna restrukturiranja koja su počela krajem sedamdesetih proizvode četiri simultane i permanentne krize: političke, ekonomske, socijalne i ekološke.

U tom kontekstu, savremena levica na globalnom nivou pokušava da reformiše svoju politiku. U Zapadnoj Evropi sve je više relativno uspešnih partija koje se pozicioniraju levo od socijaldemokratije i koje povezivanjem klasne politike i borbe protiv oštih mera štednje, feminizma, ekologije, antimilitarizma, borbe za prava seksualnih manjina i migranata zauzimaju novi levi politički kurs. Imajući u vidu različite socioekonomske kontekste, na drugim kontinentima, savremena levica je uključena u drugačije dinamike – npr. u Latinskoj Americi se pokušava sa projektom „socijalizma za 21. vek“ dok je u arapskim zemljama uključena u narodne pobune.

Na Balkanu je levica ponovo na samom početku. Savez komunista Jugoslavije je kroz svoju političku praksu u velikoj meri delegitimisao ideje levice. Naslednice SKJ-a u obliku „socijalističkih“ ili „socijaldemokratskih“ stranaka su, upletene u nacionalizam devedesetih, odigrale reakcionarnu ulogu u procesu raspada SFRJ i potonjim ratovima. Danas su to *mainstream snage* koje su prihvatile Vašingtonski ili Briselski konsenzus i kao takve, uglavnom figuriraju kao nosioci neoliberalne političke agende. Kao skoro sve ostale partije i one funkcionišu kao interesne grupe svojih funkcionera, a ne kao reprezenti svojih glasača. Iako je balkanska politička sfera preplavljena političkim stranakama koje se na deklarativnom novu zalažu za socijalnu pravdu, još uvek nije nastao značajniji moderan levi politički faktor.

Sindikalna borba, borba za radnička prava uvek je zauzimala centralno polje leve politike, a ideje solidarnosti i internacionalizma koje su u samoj biti sindikalizma, u kontekstu globalne krize kapitalizma zasigurno imaju najveće mobilizacijske mogućnosti. Međutim u Istočnoj Evropi, a posebno na Balkanu, sindikati još uvek nisu prepoznali svoj politički potencijal u lokalnom, regionalnom niti globalnom društveno-ekonomskom kontekstu, čemu je svakako najveća prepreka uloga koju su imali u državnom socijalizmu. Najveći broj sindikalnih centrala nije prošao kroz proces demokratizacije i debirokratizacije, što je ujedno i jedan od glavnih razloga opšteg pada poverenja u njihov rad i svrhu postojanja. Sindikati nisu uspeali da nađu odgovore na teške izazove tzv. „tranzicije“ i promene nastale na tržištu radne snage. Prekarni rad, neformalni sektor, nezaposlenost ostaju polja kojima oni trenutno nemaju šta da ponude. Odsustvo novog koncepta sindikalizma je jedan od najvećih problem za rekonstituisanje savremene levice na Balkanu.

Posle studentskih gibanja 1968. godine, u zapadnoj Evropi su novi socijalni pokreti (ekološki, mirovni, feministički) odigrali ključnu ulogu u konstituisanju tzv. Nove levice. Ti društveni pokreti su formulisali svoje antagonističke stavove i zahteve za radikalnom promenom društvenog sistema. Međutim, u kontekstu neoliberalne transformacije, već osamdesetih, ovi pokreti gube na svojoj radikalnosti, i kroz proces profesionalizacije bivaju uvučeni u institucionalne okvire tzv. civilnog sektora. Njihovi zahtevi i interesi postaju sve partikularniji, a njihov angažman se pretvara u lobiranje u okviru postojećeg sistema.

NAJVEĆI DEO CIVILNOG SEKTORA U BIVŠOJ JUGOSLAVIJI SE ZAPRAVO NIKADA NIJE PERCIPIRAO KAO LEVIČARSKI, VEĆ SUPROTN, KAO NOSILAC LIBERALNE TRANSFORMACIJE DRUŠTVA U KONTEKSTU „EVRO-ATLANTSKIH INTEGRACIJA“ REGIONA

Na Balkanu je civilni sektor nastao u drugačijem istorijskom trenutku. U situaciji raspada Jugoslavije i ratova devedesetih osnovan je izvestan broj nevladinih organizacija, koje su usvojivši antiratni stav povele borbu protiv nacionalizma, zalažući se za demokratizaciju društva, prava žena, seksualno marginalizovanih grupa itd. Iako ova pitanja spadaju u domen zahteva savremene leve politike, najveći deo civilnog sektora u bivšoj Jugoslaviji se zapravo nikada nije percipirao kao levičarski, već suprotno, kao nosilac liberalne transformacije društva u kontekstu „evro-atlantskih integracija“ regiona.

Civilni sektor jeste potencijalno polje za levu politiku i na ovim prostorima, međutim, u ovom trenutku nedostaju značajniji levi akteri u njemu. Čitav niz pitanja koja su ključna za levicu ostaju nepokrivena. Tako u većini slučajeva, civilni akteri uprkos nizovima devastirajućih socio-ekonomskih

procesa koji su se dogodili tokom „tranzicije“ nisu uspeali da formulišu kritični stav prema privatizaciji, komercijalizaciji javnih dobara, „evro-atlantskim integracijama“, ekološkoj krizi niti da barem otvore diskusiju o političkim i ekonomskim alternativama.

Ipak i na Balkanu postajemo svedoci novih političkih impulsa koja mogu biti anticipacija jedne savremene levice. Trenutno su najbolji primer ovoga studentski pokreti u Zagrebu, Ljubljani, Beogradu, Sofiji, Skoplju i ostalim većim univerzitetskim centrima. Studentski pokreti su uspeali da svoj naizgled partikularni problem visokih školarina, smeste u širi kontekst komercijalizacije obrazovanja i ostalih javnih dobara. Na taj način su otvorili polje za šire povezivanje interesa i stvorili preduslove za potencijalne alijanse sa drugim društvenim grupama u pokretanju borbe protiv neoliberalne restrukturacije društva. Posebno su zanimljive i obećavajuće nove forme političke participacije koji su nastale u kontekstu protesta na fakultetima. Plenumski rad i direktna demokratija predstavljaju emancipativne alternative dominantnoj stranačkoj politici ali i profesionalnom „NGO aktivizmu“. Ne treba zanemariti činjenicu ni da se kroz studenstke borbe otvorila recepcija savremene leve teorije i analize na svetskom nivou ■